

BERDİBEK SOKPAKBAYEV'İN "BALALIK ŞAKKA SAYAHAT"
ADLI ESERİNDE KAZAKÇA DEYİMLER VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNDEKİ
KARŞILIKLARI
KAZAKH IDIOMS AND THEIR TURKISH EQUIVALENTS IN BERDİBEK
SOKPAKBAYEV'S "BALALIK SHAKKA SAYAHAT"

SANIYA SERDALİNA

Doktora Öğrencisi Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Ph.D. student Ataturk University, Faculty of Literature, Dep. of Turkish Language and Literature

saniya_serdalina@mail.ru

 <https://orcid.org/0000-0001-6200-2085>

SÜLEYMAN EFENDİOĞLU

Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü
Prof. Dr., Ataturk University, Faculty of Literature, Dep. of Contemporary Turkish Dialects and Literatures,
sefendioğlu@atauni.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0002-2597-152X>

Atıf / Citation

Serdalina, S- Efendioğlu S. 2021. "Berdibek Sokpakhbayev'in "Balalık Şakka Sayahat" Adlı Eserinde Kazakça Deyimler ve Türkiye Türkçesindeki Karşılıkları". *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- Journal of Turkish Researches Institute*. 72, (Eylül- September 2021). 11-32

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 01.02.2021
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 08.06.2021
Yayın Tarihi- *Date Published* : 05.09.2021
 : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat4539>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by iThenticate programında bu makale taranmıştır.

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- *Journal of Turkish Researches Institute*

TAED-72, Eylül-September 2021 Erzurum. ISSN 1300-9052 e-ISSN 2717-6851

www.turkiyatjournal.com

<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

**BERDİBEK SOKPAKBAYEV'İN "BALALIK ŞAKKA SAYAHAT"
ADLI ESERİNDE KAZAKÇA DEYİMLER VE TÜRKİYE
TÜRKÇESİNDEKİ KARŞILIKLARI**

KAZAKH IDIOMS AND THEIR TURKISH EQUIVALENTS IN BERDİBEK
SOKPAKBAYEV'S "BALALIK ŞAKKA SAYAHAT"

SANIYA SERDALİNA- SÜLEYMAN EFENDİOĞLU

Öz

Berdibek Sokpabayev'in "Balalık Şakka Sayahat" Adlı Eseri Üzerine Dil İncelemesi konulu doktora tezini hazırlarken, eserin Kazak Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarma süreci içerisinde pek çok deyimle karşılaştık. Bu makalede söz konusu çeviri sırasında tespit edilmiş olan Kazak Türkçesine ait deyimlerin anlamları araştırılmış ve bu deyimlerin Türkiye Türkçesindeki karşılıkları verilmeye çalışılmıştır.

Çeviriyi sağlıklı bir şekilde gerçekleştirebilmek için, her şeyden önce çevirmenin cümle unsurları arasındaki bağlantıyı, kelime ve kelime gruplarındaki değişmeceli/deyimsel anlatımları sunabilme yeteneği önemlidir. Deyimleri aktarırken, çevirmenin kaynak dildeki ifadenin anlamını koruyabilmesi esastır. Bu sebeple çalışmanın bir diğer amacı da lehçeler arası deyim çevirilerinde karşılaşılan çeviri sorunlarını belirlemek ve bunlara çözüm yolları göstermek olacaktır.

Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesi deyimler açısından karşılaştırıldığında, iki lehçe arasında biçimsel ve anlamsal bağlamda pek çok ortak deyim var olduğu hemen dikkat çekmektedir. Ancak kaynak ve hedef dil arasında birebir karşılığı bulunmayan bazı deyimlerin de bulunduğu ve iki lehçe arasında şekilsel olarak benzer görünümlü dil birimleriyle farklı anlamlı deyimlerin oluşturulduğu da gözlemlenmiştir. Bu durum lehçeler arası çevirilerdeki yalancı eş değerlik kabul edilen "tuzak kelimeler" yanında "tuzak deyimler" in varlığını da ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kazak Türkçesi, Türkiye Türkçesi, Deyimler, Berdibek Sokpabayev, Balalık Şakka Sayahat

Abstract

Berdibek Sokpabayev, /language review- text and transfer dictionary/ while working on his doctoral dissertation, we encountered many idioms during the process of transferring the work from Kazakh Turkish to Turkish. In this article, the meanings of the identified Kazakh Turkish idioms were investigated during translation and the equivalents of these Turkish idioms were tried to be given.

First of all, in order to perform translation in the correct way, translator's ability to offer the connection between sentence elements, commutative/ idiomatic expressions in words and words groups is important. When translating idioms, it is important that translator does not lose the meaning of phrase in the source language. Therefore, another purpose of the research will be identify translation problem encountered between dialect and idiom and show solutions.

When the Kazakh Turkish and Turkish idioms are compared, it is also noteworthy that common idioms between the two dialects, different meaningful idioms are established with formally similar looking. This indicates the existence of "trap words" as well as "trap idioms", which are accepted from false equivalents in inter-dialect translations.

Key Words: Kazakh Turkish, Turkish, idioms, Berdibek Sokpabayev

Structured Abstract

While working on the language analysis of Berdibek Sokpabayev's work 'Balalık Şakka Sayahat' for the doctoral dissertation, we encountered many idioms during the process of transferring the work from Kazakh Turkish to Turkey Turkish. In this article, the meanings of the identified Kazakh Turkish idioms were investigated during translation and an attempt was made to give the equivalents of these idioms in Turkish.

First of all, to perform the translation correctly, the translator's ability to offer the connection between sentence elements, commutative/ idiomatic expressions in words, and words groups is important. When translating idioms, a translator does not have to lose the meaning of a phrase in the source language. Therefore, another purpose of the research will be to identify translation problems encountered between dialect and idiom and show solutions.

When the Kazakh Turkish and Turkey Turkish idioms are compared in terms of the formal and semantic context between the two dialects, it is noticeable that there are many common deceptions. However, it has also been observed that some idioms do not have exact equivalents between the source and target languages, and that different meaningful idioms are formed with linguistically similar language units between the two dialects. This indicates the existence of "trap words" as well as "trap idioms", which are accepted from false equivalents in inter-dialect translations.

One of the most important indicators of being able to use a newly learned language well is to use the idioms in that language appropriately and correctly. Although Turkish dialects are not foreign languages for each other, this is also true for dialects.

Berdibek Sokpabayev is one of the talented Kazakh authors with a distinctive appearance and personality in national literature after the Second World War. While preparing the doctoral thesis on Sokpabayev's 'Balalık Şakka Sayahat' (Journey to Childhood Period), an important representative of children's literature, we encountered many idioms during the process of transferring the work from Kazakh Turkish to Turkey Turkish. Idioms have a considerable place in every language. Idioms are extremely valuable in terms of being able to tell a lot with few words, making the expression effective and strengthening the expression. Idioms are folk sayings that emerged as a result of the life experiences of nations. With these aspects, idioms are the memory and cultural treasure of nations. But idioms, along with proverbs and metaphorical expressions, are one of the biggest problems for both translation practice and language theory. There are various difficulties in translating idioms into the second language in translation practice. Because the semantic and stylistic activity of especially figurative expressions in different languages is diverse. Idioms create a unique world of meaning in every language. Therefore, to perform the translation healthily, first of all, the translator must have a good grasp of the subtleties of both languages. In addition, it is important for the translator's ability to present the connection between sentence elements and commutative/ idiomatic expressions in words and phrases. When translating idioms, it is significant to accurately reflect the meaning of the expression in the source language.

Every language is rich with idioms that are associated with the history, traditions, social life, psychology, and culture of the people. Idioms are frequently used in literary works of all languages, and they pose the greatest difficulty during translation. The translation of idioms is done in different ways, depending on their character and characteristics.

In this article, the work 'Balalık Şakka Sayahat' / Journey to Childhood Period by Berdibek Sokpabayev, one of the classical authors of Kazakh children's literature, was examined and eventually identified ninety-nine phrases belonging to Kazakh Turkish. While giving the Turkish equivalents of the identified Kazakh Turkish idioms, the existence of four different issues was revealed and these were taken into account in the transfer:

- 1. Idioms with the same meaning and the same form in both dialects: (5 pieces);*
- 2. Idioms whose meaning is common but whose form is different: (67 pieces);*

3. Idioms that do not have equivalents in Turkey Turkish: (24 pieces);

4. Idioms that are different in format with the same meaning (trap idioms): (3 pieces).

When the list above is examined, it is seen that seventy-two of the ninety-nine idioms identified are common in form or meaning in both dialects. This is proof that Kazakh Turkish and Turkey Turkish overlap with each other in terms of the semantic world and that their intralinguistic logics are largely similar. Although the Turkish equivalent of the remaining twenty-seven idioms could not be determined, it has been observed that the semantic equivalents of these idioms can be met with different words and metaphors. However, it is important that the person who makes the transfer is able to penetrate the semantics of the meaning of both dialects and pay attention to false equivalences with figurative expressions.

Giriş

Yeni öğrenilen bir dili iyi kullanabilmenin en önemli göstergelerinden biri, o dildeki deyimleri yerli yerinde ve doğru kullanmaktır. Her ne kadar, Türk lehçeleri birbirleri için yabancı dil olmasa da bu durum lehçeler açısından da geçerlidir.

Berdibek Sokpakbayev, İkinci Dünya Savaşı sonrası ulusal edebiyatta yer alan, kendine özgü bir görünüme ve kişiliğe sahip yetenekli Kazak yazarlardan birisidir. Çocuk edebiyatının önemli bir temsilcisi olan Sokpakbayev'in "Balalık Şakka Sayahat" (Çocukluk Dönemine Yolculuk) adlı eseri üzerine yürüttüğümüz doktora tezini hazırlarken, eseri Kazak Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarma süreci içerisinde pek çok deyimle karşılaştık. Her dilde deyimler, dil içinde önemli bir yere sahiptir. Az sözle çok şey anlatabilmek, anlatımı etkili kılmak ve ifadeyi güçlendirmek açısından deyimler son derece kıymetlidir. Deyimler, esasında milletlerin hayat tecrübeleri sonucunda ortaya çıkmış, halk deyişleridir. Bu yönleriyle deyimler, ulusların hafızası ve kültürel hazinesidirler. Ancak deyimler, atasözleri ve mecazlı ifadelerle beraber hem çeviri pratiği hem de dil teorisi için en büyük problemlerden biridir. Çeviri uygulamasında deyimlerin ikinci dile aktarılmasında çeşitli zorluklar vardır. Çünkü farklı dillerdeki özellikle mecazlı ifadelerin anlamsal ve üslup aktivitesi çeşitlidir. Deyimler her dilde kendine özgü farklı bir anlam dünyası oluşturur. Dolayısıyla çeviriyi sağlıklı bir şekilde gerçekleştirebilmek için, her şeyden önce çevirmenin her iki dilin inceliklerine hâkim olması gerekmektedir. Ayrıca çevirmenin cümle unsurları arasındaki bağlantıyı, kelime ve kelime gruplarındaki değişmeceli/deyimsel anlatımları sunabilme yeteneği önemlidir. Deyimleri tercüme ederken, çevirmenin kaynak dildeki ifadenin anlamını aynen yansıtabilmesi çok önemlidir.

I. Deyim Tanımları

Türkiye'de yayımlanmış çeşitli önemli kaynaklarda deyim tanımları şu şekilde karşımıza çıkmaktadır: Öncelikle Türk Dil Kurumunun yayımladığı Türkiye Türkçesi sözlüğünde deyim; "genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir" (Türkçe Sözlük 2005: 517) şeklinde geçer.

Zeynep Korkmaz; "gerçek anlamından farklı bir anlam taşıyan ve çekici bir anlatım özelliğine sahip olan kelime öbeği" biçiminde bir deyim tanımı yapar (Korkmaz 1992: 43).

Doğanay, deyim; "bir yahut daha fazla kelimelerle bir şeyi, durumu bir takım edebî sanatlardan da yararlanarak tasvir eden, belirten ve anlatımı güzelleştiren, çoğu kendi anlamları dışında kullanılan kalıplaşmış sözlere deyim denir" şeklinde izah etmiştir (Doğanay 1971: 5).

Deyimleri şekil ve anlam bakımından değerlendiren Şükrü Elçin ise deyimlerin nasıl kalıplaştığı ve özellikleri konusunda özetle şu bilgileri vermektedir: “*Deyimler kalıplaşmış sözlerdir. Kelimelerinin yerleri değiştirilemez; bir kelime çıkarılıp, aynı anlama da gelse yerine başka bir kelime konamaz; kelimeler bir araya gelirken, çoklukla kendi gerçek anlamlarından ayrı bir anlam belirtirler; bazı deyimlerde, kalıplaşmış sözden çıkan anlam, gerçek anlamın dışında olmayabilir; deyimler en az iki kelimededen oluşurlar; deyimlerin bazıları kelime grubu, bazıları da cümle hâlinde biçimlenmiştir; deyimler çoklukla mastar hâlinde olduklarından fül çekimine girerler; deyimlerin birçoğu benzetme ve söz sanatları ile süslüdür, deyimler genel kural niteliği taşımazlar ve bu yönleriyle atasözlerinden ayrılırlar; bazı benzetmeli söyleyişler deyim olmadıkları hâlde deyim gibi kullanılırlar; bazı ikilemeler de çoklukla deyim sayılır; çoğu zaman deyimlerle birleşik kelimeler karıştırılır; deyimler bir milletin söz gücünden doğmuş ve doğduğu toplumun malı olmuştur; deyimler, bazı istisnaları dışında mecazdırlar; kelime grubu olarak da isim, sıfat, zarf görevlerinde bulunurlar*” (Elçin 1993: 642-644).

Rusçadaki deyimler üzerine önemli bir çalışma yapmış olan Şanskıy Nikolay ise deyimlerle ilgili şu tanımları yapmaktadır: “*deyimler, dilin iki veya daha fazla öğeden oluşan biçim, yapısal ve anlamca değişikliğe izin vermeyen donuk örnekleridir*” (Şanskıy 1969: 28).

Kazakçada ise deyimler, “*genel anlamı belli, söz öbekleri zedelenmemiş ve genel kullanışı var olan kalıplaşmış söz öbekleri*” olarak tanımlanmaktadır (Balakayev 2005: 106).

Kazak Türkçesinde deyim karşılığı olarak *frazeologizm, turaktı tirkes*, terimleri yanında *ayşıktı söz oramı* ve *beyneli söz tirkesi* terimleri de kullanılmaktadır. Yunanca *phræos* “deyiş, tabir, söyleyiş” ve *logia* “bilim” sözcüklerinin bir araya gelmesiyle oluşmuş olan İngilizcede ve genel olarak uluslararası literatürde *phraselogy* terimiyle ifade edilen deyim birlikleri, idiomalar, kalıplaşmış kelimeleri inceleyen bir bilim dalıdır (Vinogradov 1967: 47).

Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesindeki deyimler üzerine karşılaştırmalı bir doktora çalışması yapmış olan Kenzhalin, deyimlerle ilgili olarak; “*yaygın olarak çoğu, öz anlamından az çok ayrı bir anlam taşıyan klişeleşmiş söz biçiminde tanımlanan deyimler, bir düşüncenin kısa yoldan, etkili bir şekilde ifade edilmesi gerektiği durumlarda kullanılmaktadır*” demektedir (Kenzhalin 2012: 1).

Esasında Kazak dil biliminde deyimlerin incelenmesi 20. asrın 40’lı yıllarında Keñesbayev’in eserleriyle başlamıştır. Bu sebepten Keñesbayev, Kazak dil biliminde deyim biliminin kurucusu olarak kabul edilir. O, 1977 yılında yıllar süren araştırmalarının neticesinde *Kazak Tiliniñ Frazеologiyalık Sözdigi* “Kazak Dilinin Deyimler Sözlüğü” adlı eserini yayımlamış ve sözlüğünde on binden fazla deyimde yer vermiştir. Sözlüğün “Kazak Dilinde Deyimler Hakkında” başlıklı son bölümünde Keñesbayev, Kazakçadaki deyimlerin teorik meselesini genişçe incelemiştir. Keñesbayev, Kazakçada deyimlerin bağımsız bir alan olduğunu, deyimlerin söz ve atasözleri ile ilişkisini, deyimlerin türlerini, üslup bilimi açısından özelliklerini, ses uyumlarını, deyimlerde eş anlamlılığı, deyimleri oluşturan kelimeleri vs. ele alıp incelemiştir (Atmaca 2009: 21).

Keñesbayev, deyimleri anlam birliği ve kurulum birliğine göre iki gruba ayırır. Bunlar: 1. Frazeologiyalık Tüydekter "Deyimsel Gruplar" ve 2. Frazeologiyalık Tirkester "Deyimsel Öbekler"dir.

1. Frazeologiyalık Tüydekter: Deyimi oluşturan kelimeler, tamamıyla kendi sözlük anlamlarından uzaklaşp birbirleriyle bir araya gelerek yeni bir anlam oluşturur. Mesela, *it arkası kiyanda* "çok uzak yer". Bu üç kelime birbiriyle birleşip kendi asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni bir anlam bütünlüğü meydana getirmişlerdir. Bu kelimelerin yerine başka bir kelime getirdiğimizde deyim "anlamsal bütünlüğü" bozulur.

2. Frazeologiyalık Tirkester: Bu yapıya bakıldığında grubu oluşturan bütün kelimeler sözlük anlamını korumaktadır. Örneğin: *ortan kolday* "orta parmak gibi", *közdi aşp jumganşa* "gözü açıp yumana kadar çok hızlı bir şekilde, çabuk".

Keñesbayev, deyimlerin üç önemli özelliğine dikkat çeker:

1. Mağına Tutastığı "Anlam bütünlüğü". Deyim içindeki kelimeler ilk anlamlarından ayrılır; oluşan kelime grubu ortak yeni bir anlam verir.

2. Tirkes Tiyanaktılığı "Deyim içinde yer alan unsurların birliği, bütünlüğü". Deyim içindeki kelimeler birbirleriyle uyumlu hâldedirler. Kelimelerin sırası değişmez, deyim kendi biçimini korur, bir kelime yerine başka bir kelime konulamaz.

3. Koldanuw Tiyanaktılığı "Hazır kullanım". Deyimler hazır şekilde şarkı nakaratı gibi değişmez hâlde hep tekrarlanarak kullanılır (Keñesbayev 1977: 590).

Kazak dil biliminde 1970 yılından itibaren Vinogradov ile Şanskiy'nin deyimleri gruplaştırdığı sistem kabul görmüştür. İki Rus dilbilimci, frazeologizmi oluşturan öğelerin arasındaki ilişkiden hareketle deyimleri 4 ana başlıkta ele alır: Bunlar a) Frazeologiyalık Tutastık "Deyimsel Bütünlük"; b) Frazeologiyalık Birlik "Deyimsel Birlik"; c) Frazeologiyalık Tirkes "Sıralı Deyimler, Bağımlı Deyimler", d) Frazeologiyalık Söylemşe "Cümle Kategorisindeki Deyimler (Atasözleri)" (Atmaca 2009: 22).

Deyim, birden fazla kelimenin meydana getirdiği değişmeceli anlamdır. Bir hükmün ifadesi, his veya özel bir fikrin tercümesidir. Deyimlerin ana unsuru bir hâl ifade etmektir; bunlarda genellikle hüküm bulunmaz. En belirli özellikleri, bir şey veya bir olayın tasviridir. Deyimler kökleşmiş, kalıplaşmış bir durum aldıklarından kullanışlarında dikkatli olmak gerekir. Çünkü ufak bir karıştırma anlamı başkalaştırır. Deyimlerin, atasözleri ve fıkra-hikâyeler olmak üzere iki büyük kaynağı vardır. Eğer deyimlerin hikâyeleri bilinirse anlamları bütün incelikleriyle kavranmış olur (Emir 1977: 7).

II. Kazak Türkçesinden Türkiye Türkçesine Deyim Aktarma Yolları

Çeviri çalışmalarında deyimlerin aktarım meselesi özel bir durum arz eder. Deyim, figüratif bir anlamı olan sürdürülebilir bölünmez bir ifadedir. Bu semantik birim, bileşenlerinin doğrudan ve somut anlamı ile ilişkili değildir. Deyimler hem semantik hem sözcüksel hem de kompozisyonel olarak karmaşıktır (Bolatova 2012: 4).

"Qazaq Tiliniñ Stilistikası" (Kazak Dilinin Üslubu) adlı kitapta deyimlerin başka dillere veya lehçelere tercüme yöntemleri şu şekilde izah edilmiştir:

- Bir deyim başka bir dile aktarırken onun genel anlamı verilir.

- Bir deyim aktarırken hedef dildeki tam karşılığı verilir.

- Birçok deyim bir dilden başka bir dile kelimesi kelimesine çevrilir (Tomanov 2005: 138).

Deyimlerin başka dillere çevrilmesi konusunda Rus bilim adamı Vinogradov ise şu yöntemleri vermiştir:

- Kelime şeklinde çevirme: Eğer deyim erek dile çevrildiğinde, deyim karşılığı deyim olarak bulunmazsa karşılığı birebir aynı anlamlı kelimelerle verilir.

- Anlam çevirisi: Anlamı korumak için serbest kelimelerden oluşan bir birleşim şeklinde verilir.

- Karbon kâğıt çevirisi: Deyim kelimesi kelimesine çevrilir. Bu yöntem nadiren kullanılır (Suleymanova 2017: 211).

Bu konuda Türkiye’de yapılan önemli bir diğer çalışmada Ömer Asım Aksoy deyimleri başka dillere çevirmede karşılaşılan durumları şu şekilde açıklamaktadır:

- Özel biçimleri sebebiyle sözcüğü sözcüğüne başka dillere çevrilemeyenler ya da sözcüğü sözcüğüne çevrildiği hâlde Türkçe kavramı belirtmeyenler.

- Dilimizde gerçek anlamları dışında kullanıldığından başka dillere de aynı sözcüklerle ve değişmeceli (mecazlı) durumlarıyla çevrilebilenler.

- Dilimizde gerçek anlamlarıyla kullanıldığından, başka dile, sözcüğü sözcüğüne çevrilebilenler.” (Aksoy 1988: 518).

Bizim üzerinde durduğumuz *Berdibek Sokpakyev’in “Balalık Şakka Sayahat”* adlı eserinde tespit edilen Kazak Türkçesindeki deyimlerin Türkiye Türkçesindeki karşılıkları verilirken aşağıda belirtilen dört farklı durum ortaya çıkmıştır:

1. İki lehçede de aynı anlam ve aynı biçime sahip olan deyimler;
2. Anlamı ortak fakat biçimi farklı olan deyimler;
3. Türkiye Türkçesinde karşılığı bulunmayan deyimler;
4. Biçimce aynı anlamca farklı olan deyimler. (Tuzak deyimler).

III. “Balalık Şakka Sayahat” Adlı Eserde Tespit Edilen Deyimler

Berdibek Sokpakyev’in 2014 yılı Kazakistan’ın Almatı şehrinde *An Arıs* yayımlarından çıkan “*Balalık Şakka Sayahat*” (*Çocukluk Dönemine Yolculuk*) adlı eserinde tespit edilen deyimler, aşağıda sayfa numaralarıyla birlikte dikkatlere sunulmuştur. Deyimlerin Türkiye Türkçesi karşılıkları ve metinde yer aldıkları cümleler ayrı ayrı verilmiştir.

1. İki lehçede de aynı anlam ve aynı biçime sahip olan deyimler:

Deyim, hedef dilde aynı yapıda ve aynı anlamı taşıyan bir deyimle karşılanır. Bu tarz deyimlerde kaynak dildeki deyim bildirdiği anlam hedef dilde de aynıdır. İncelediğimiz metinde tespit ettiğimiz deyimler aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Deyim (Kazak Türkçesi) Kaynak Dil	Deyim (Türkiye Türkçesi) Hedef Dil	Deyimin Metinde Geçtiği Cümle	Cümlelerin Türkçe Karşılığı	Deyimin Anlamı
awızı aşıq (qal-)	ağzı açık kal-	Biz awızımızdı aşıp, uyıp tñdağandı ğana bildik. (Sokpakyev 2014: 25).	Biz ağzımız açık sadece dikkatli dinlemeyi bildik.	çok şaşırarak, şaşakalmak (TDK 2009); şaşırıp kalmak (Aksoy 1988: 539).

bawırına bas-	bağırına bas-	Jeti qarañğı tünde sonşa jerden jan uşırıp jalğız kelgenimdi bilgende, janım, qalay qorıqpadıñ dep, eljirep bawırına bastı. (Sokpakyayev 2014: 68).	Zifiri karanlık uzak yerden canım yanarak yalnız geldiğimi fark edince "canım, nasıl korkmadın?" diye merhametle bağırına bastı.	kucaklamak, biriyle ilgilenerek onu koruyup kollamak, kayırmak, yetiştirmek (TDK 2009); göğsü üzerine yaslanıp sevmek, birini sevgi ve şefkatle yanına alıp korumak, yetiştirmek (Aksoy 1988: 611).
eki ottıñ ortasında qal-	iki ateşin arasında kal-	Eki ottıñ ortasında qaldım. (Sokpakyayev 2014: 159).	İki ateşin arasında kaldım.	zor bir durumda kalmak (TDK 2009).
köz aldınan ketpe-	gözünün önünden gitme-	Köpekbay üyiniñ sol kezdegi özgeşe jüdeu xali meniñ köz aldımnan äli küñge ketpeydi (Sokpakyayev 2014: 32).	Köpekbay'ın evinin o zamanki yoksul hâli benim gözümün önünden hâlâ gitmez.	bir türlü unutamamak (TDK 2009); hep görür gibi olup unutmamak (Aksoy 1988: 821).
qıñq deme-	gık deme-	Zäwre qıñq demesten berdi (Sokpakyayev 2014: 175).	Zaure gık demeden verdi.	sesini çıkarmamak, karşı çıkmamak (TDK 2009).

2. Anlamı ortak fakat biçimi farklı olan deyimler:

Bu tip deyimlerde anlam, her iki lehçede de ortaktır ancak deyimde kullanılan kelimeler veya deyim yapısı farklıdır.

Deyim (Kazak Türkçesi) Kaynak Dil (akıl toqtat- (akıl durdur-))	Deyim (Türkiye Türkçesi) Hedef Dil kemale er-	Deyimin Metinde Geçtiği Cümle	Cümlelerin Türkçe Karşılığı	Deyimin Anlamı
ala quyn kezip öt- (ala kasırğa dolaşp geç-)	fırtına kop-	Aqıl toqtatıp, endi qalayda mert bolmawdıñ jolın qarastırdım. (Sokpakyayev 2014: 65).	Kemale erip şimdi bir şekilde sakatlanmamanın yolunu bulmaya çalıştım.	kemale ermek, olgunlaşmak (TDK 2009).
ala quyn kezip öt- (ala kasırğa dolaşp geç-)	fırtına kop-	Sezingiş jüregim esikten attap kirgen bette-aq üy işin ala quyn kezip ötkenin, ağa, jeñgemniñ aradañğı äwelgi süttey uyığan	Hassas kalbim, kapıdan girince evin içinde fırtınalar koptuğunu, abimle yengemin arasında eski kaynaşmadan, eski birlikten bir şey	bir yerde kavga ve gürültü çıkarmak (TDK 2009).

		tatuwlıqtan tük qalmağanın birden bayqadı. (Sokpakhbayev 2014: 168).	kalmadığını hemen hissetti.	
at üstü (<i>at üstü</i>)	baştan savma	At üstü juwınuwğa jäne bolmaydı, tekseretin Mayra bar. (Sokpakhbayev 2014: 39).	Baştan savma yıkanmak da olmazdı, kontrolcü Mayra var.	üstünkörü, önem vermeden, özensiz bir biçimde, itinasızca (Aksoy 1988: 513).
awzınan sözi, qoynınan bözi salbırağan (<i>ağzından sözi, koynundan bezi sarkan</i>)	eline vurup ekmeğini al-	Boyu menen uzun, dürdik erin, awzınan sözi, qoynınan bözi salbırağan momın. (Sokpakhbayev 2014: 259).	Boyu benden uzun, kalın dudaklı, gevşek ağızlı, eline vur, ekmeğini al, uysal biri.	başkalarına kolayca uyabilen, söz dinleyip karşı gelmeyen, yumuşak başlı, uysal (TDK 2009); sessiz, zavallı, âciz, pısrık, miskin (Aksoy 1988: 622).
ayağı kökten kel- (<i>ayağı gökten gel-</i>)	işi bit-	Sarmanovqa osılay da osılay dep, sarnap ayıp bersem, Jılıqbaydın ayağı kökten keler edi. (Sokpakhbayev 2014: 66).	Sarmanova böyle böyle diyerek her şeyi olduğu gibi anlatırsam Jılıqbay'ın işi biterdi.	işi sona ermek, hâli, gücü kalmamak (TDK 2009); hırpalanıp artık iş yapamaz duruma gelmek (Aksoy 1988: 886).
ayaqtarınıñ uşınan jorğala- (<i>parmak uçlarıyla yürü-</i>)	ödü kop-	Onıñ aldında ayaqtarınıñ uşınan jorğalaydı. (Sokpakhbayev 2014: 33).	Onun önünde korkudan ödleri kopardı.	çok korkmak (TDK 2009); ansızın çok korkmak (Aksoy 1988: 992).
ayılın jıyma- (<i>kolanın toplama-</i>)	gözü pek (kara)	Aldına Äzireyli kelip tursa da qasqayıp, ayılın jıymay söylesetin. (Sokpakhbayev 2014: 37).	Önüne Azrail dâhi gelse gözü pek biriydi, dimdik konuşurdu.	korkusuz, atılğan, tehlikeye aldırılmaz (Aksoy 1988: 635).
basın ala qaş- (<i>başın alıp kaç-</i>)	başını alıp git-	Keyin jay qamşılansañ da basın ala qaşıp turadı. (Sokpakhbayev 2014: 54).	Sonra az kamçıyı kaldırırsen başını alıp sıvışır.	izin almadan ve gideceği yeri bildirmeden gitmek, sıvışmak, savuşmak (TDK 2009).
bezek qaqtır- (<i>bezek döv-</i>)	nefes aldırma-	Bizdi qataldığımız bezek qaqtırğanda kolhoz jumısınıñ qamı üşin emes, äriyne. (Sokpakhbayev 2014: 59).	Bizi sertliğiyle nefes aldırmadan koşturması tabii ki kolhoz işinin ilerlemesi için değildi.	nefes almadan çalıştırmak, dinlenmeye fırsat vermemek, aralık vermemek, soluklanmamak (TDK 2009).
botaşa bozda- (<i>deve yavrusu</i>)	hıçkıra hıçkıra ağla-	Mine, endi enesinen ayırılğan botaşa	İşte şimdi annesinden ayrılmış hıçkıra	çok ağlamak, inlemek (Emir

<i>gibi ağla-</i>)		bozdap kele jaturmın. (Sokpakyev 2014: 140).	hıçkırığa ağlayarak geliyorum.	1977: 157).
därmen joq (<i>derman yok</i>)	dermanı olma-; dermanı kesil-	Küreserge därmen joq, iş qazanday qaynaydınıñ naq özi. (Sokpakyev 2014: 59).	Savaşmaya derman yok, ağzı dili bağlanmanın ta kendisi.	güçsüz, çaresiz kalmak, yorgunluktan güçsüzleşmek (TDK 2009).
delebesin qoz- (<i>arkası heyecanlan-</i>)	gaza gel-	“Ur Kiyikbay!”, “Ur Nayzanı!” bul uran delebesin qozdırmaytın jan joq. (Sokpakyev 2014: 29).	“Vur Kiyikbay’a!”, “Vur Nayza’ya!” diye söylenen bu slogan için gaza gelmeyecek kimse yok.	ateşlenmek, dolduruşa gelmek (TDK 2009).
eki közi tört bol- (<i>iki gözü dört ol-</i>)	dört gözle bekle-	Küyewin küte-küte eki közi tört bolıp, zarıqqan adam tärizdi. (Sokpakyev 2014: 287).	Kocasını beklerken dört gözle bekleyen yorulmuş insan gibiydi.	çok isteyerek veya özeyleyerek beklemek (TDK 2009); büyük bir özeyleme, büyük bir istekle, sabırsızlıkla beklemek (Aksoy 1988: 733).
eki qolı aldına sıyma- (<i>iki kolu önüne sığma-</i>)	canı sıkıl-	Bir kün jumıssız otursa, eki qolı aldına sıymaydı. (Sokpakyev 2014: 189).	Bir gün boş otursa canı sıkılırdı.	içi sıkılmak, yapacak bir işi olmamaktan tedirginlik duymak, sıkılmak, bunalmak (TDK 2009); bir olaya üzülmek, bir kimseye öfkelenmek (Aksoy 1988: 676).
el qatarına qos- (<i>halk arasına kat-</i>)	adam et-	İyâ, bizdiñ üydi üy etip, el qatarına qosıp ediñ. (Sokpakyev 2014: 269).	Evet, bizim evi ev yapıp adam eden sen idin.	iyi bir duruma getirmek, toplum kurallarına uydurmak, bir yeri düzene sokmak, işe yarar duruma getirmek. (TDK 2009).
eñse basıl- (<i>vücutu basıl-</i>)	ağırılık bas-; ağırılık çök-	Esik jabıq bolsa, eñseñ basılıp, üyde emes, üñgirde otıranday bolasın. (Sokpakyev 2014: 18)	Kapı kapalı olursa bir ağırılık çöküp sanki evde değil mağarada oturuyormuş gibi olursun.	cesareti kırılmak, gevşeklik ve uyku gelmek (TDK 2009).
es bil- (<i>dimağ bil-</i>)	aklı kes-	Al men es bilgeli ol nawqasşañ. (Sokpakyev 2014: 80).	Benim aklım kesmiş keseli o hep hastaydı.	anlamak, idrak etmek (TDK 2009); olabileceğine inanmak (Aksoy

esin jıyna- (akılım toplar-)	kendine gel-	Birtindep esimizdi jıyıp, birimizden birimiz ne bolğanımızdı zerttep, qarap jatırmız. (Sokpakyev 2014: 234).	Yavaşa kendimize gelip birbirimize ne olduğunu anlamaya çalışıyorduk.	1988: 553). ayılmak, aklı başına gelmek (TDK 2009); düşünebilecek duruma gelmek (Aksoy 1988: 922).
iş qazanday qayna- (içi kazan gibi kayna-)	ağzı dili bağlan-	Küreserge dərmen joq, iş qazanday qaynaydınıñ naq özi. (Sokpakyev 2014: 59).	Savaşmaya derman yok, ağzı dili bağlanmanın ta kendisi.	herhangi bir sebeple konuşamaz olmak (TDK 2009).
işe qan quyıl- (içine kan dol-)	kendini yiyip bitir-	Qaşan jetip, estigenşe işime qan quyılğanday bolam. (Sokpakyev 2014: 165).	Ulaşıp iştinceye kadar kendimi yer bitiririm.	kendi kendini yemek (TDK 2009); bir şey, neden istediği gibi olmuyor ya da neden isteğine uygun bir biçim almıyor diye sürekli bir üzüntü içinde bulunmak, yırtınmak (Aksoy 1988: 921).
işi it qınsıla- (içi it gibi viyakla-)	karnı zil çal-	Tüste üyge işimde it qınsılap areñ jetem. (Sokpakyev 2014: 250).	Öğlen eve karnım zil çalarak zor dönerdim.	çok acıkmış olmak (TDK 2009).
işi-bawırı er- (içi bağıri eri-)	kalbi sızla-	İnimniñ bawırmaldıq qılığına işi-bawırım erip ketkendey boldı. (Sokpakyev 2014: 293).	Küçük kardeşimin bu masum hâline kalbim sızlar oldu.	yüreği sızlamak (TDK 2009).
işkenim iriñ, jegenim jelim (içtiğim irin, yediğim tutkal)	diken üstünde otur-	Bul künderi meniñ işkenim iriñ, jegenim jelim. (Sokpakyev 2014: 165).	Bu günlerde hep endişeli, diken üstündeyim.	tedirginlik duymak, çok korkmak, endişelenmek (TDK 2009); her an kalkacakmış gibi oturmak (Aksoy 1988: 718).
iytin şığar- (itini çıkar-)	posasını çıkar-	Sabaqtan tıs jerde, muğalim joqta ol meniñ iytimdi şığaradı. (Sokpakyev 2014: 84)	Ders dışında, öğretmenin olmadığı zamanlarda o benim posamı çıkarır.	bir kişi veya bir şeyi iyice hırpalamak, sonuna kadar sömürmek (TDK 2009); bir konuyu çok ince ve ayrıntılı olarak eleştirmek (Aksoy

jağasın usta- (yakasım tut-)	küçük dilini yut-	Qırar birewdi, qırar! – dep, jağaların ustaydı. (Sokpakbayev 2014: 38)	Yıkar birini, parçalar!, deyip şaşakalır.	1988: 1013). hayret etmek, şaşakalmak, çok şaşırmak, donakalmak (TDK 2009).
jan uşır- (can uç-)	canı yan-	Jeti qarañğı tünde sonşa jerden jan uşırıp jalğız kelgenimdi bilgende, janım, qalay qorıqpadıñ dep, eljirep bawırına bastı. (Sokpakbayev 2014: 68)	Zifirî karanlık uzak yerden canım yanarak yalnız geldiğimi fark edince "Canım, nasıl korkmadın?" diye merhametle bağına bastı.	çok acı duymak, acı bir deneme geçirmek, bir işte zarar görmek (TDK 2009); bir yeri acımak, bir zarara uğramak (Aksoy 1988: 676).
janı jay tab- (canı mevki bul-)	içi rahat et-	Qaşan tışqandı quwıp jetip, bassalmayınşa janı jay tappaydı. (Sokpakbayev 2014: 26)	Fareyi kovalayıp yakalayınca kadar içi rahat etmezdi.	rahatlamak, sakinleşmek, kaygı duyulacak bir konu bulunmadığını öğrenerek ferahlamak (TDK 2009).
janı közge körin- (can göze görün-)	canı yan-	Janım közime körinedi. (Sokpakbayev 2014: 40).	Canım yanıyor.	çok acı duymak, acı bir deneme geçirmek, bir işte zarar görmek (TDK 2009); bir yeri acımak, bir zarara uğramak (Aksoy 1988: 676).
janı murınıñ uşına kel- (canı burnumun ucuna gel-)	içine korku düş-	Jünisbay söz alğan kezde seziktiler qıypaqtap jandarı murındarınıñ uşına kelip otradı. (Sokpakbayev 2014: 91).	Jünisbay konuşmaya başladığında şüpheliler endişelenip içlerine bir korku düşerdi.	endişelenmek, korkmak (TDK 2009).
janı tırnağıñın uşına kel- (canı tırnağının ucuna gel-)	tüyleri diken diken ol-	Molaniñ qasınan ötüp bara jatqanda janım tırnağıñın uşında. (Sokpakbayev 2014: 67).	Mezarlığın yanından geçip giderken tüylerim diken diken oluyordu.	üşümekten veya korkmaktan vücuttaki kılıların dippleri kabarıp kılar dikilmek (TDK 2009).
janın qoyarğa jer tappa- (canını koymaya yer bulama-)	eli ayağı (ayağına) dolaş-	Söytip, men kontserttiñ bastaluwın kütip, özimdi qoyarğa jer taba almay jürmin. (Sokpakbayev 2014: 132).	İşte konser başlamak üzereydi ve benim elim ayağım birbirine dolaşmıştı.	çok heyecanlanmak, tedirgin olmak, şaşırmak, telaşlanmak (TDK 2009).
janın sal- (canın kat-)	canını dişine tak-	Jayaw jarısta qalayda ozbaq bolıp,	Koşmalarda ne olursa olsun kazanmalıyım	coşkuyla, canla başla, var gücüyle,

		janımdı salıp jügirem. (Sokpakyev 2014: 42).	diye canımı dişime takarak koşuyorum.	bütün gücünü harcayarak (TDK 2009).
jegeni jelkesinen şığ- (yediği ensesinden çık-)	ağzından burnundan getir-	Birew jegeni jelkesinen şığıp, qamalıp qalğan. (Sokpakyev 2014: 192).	Birisi ağzından burnundan getirerek hapse girmiş.	huzurunu bozmak, sıkıntıya sokmak (TDK 2009).
jer jut- (yer yut-)	yer yarılıp içine gir-	- Oy, toba, bul äkeñniñ awızı... Jer juttı ma? Qayda ketti? (Sokpakyev 2014: 76).	- Aman Tanrım, vay babanın ağzına... Yer yarılıp içine mi girdi? Nereye gitti?	yitirilip bir türlü bulamamak, birdenbire yok olmak, kaybolmak (TDK 2009); utancından ortada görünmek istememek (Aksoy 1988: 1118).
jer tübi (yer dibi)	dünyanın öbür ucu	Almatı jer tübi, ülken qala ekenin bilem. (Sokpakyev 2014: 9).	Almatı dünyanın öbür ucu, büyük şehir olduğunu biliyorum.	çok uzak bir yer (TDK 2009).
jerden jetti qoyan tapqanday (yerden yedi tavşan bulmuş gibi)	etekleri zil çal-	Jerden jetti qoyan tapqanday bolıp, jügirip sol arağa keleyin. (Sokpakyev 2014: 81).	Eteklerim zil çalarak koşup oraya geldim.	çok sevinmek, alınan sevinçli bir haber üzerine telaşa veya heyecana kapılmak (TDK 2009).
jer-jebirine jet- (yer zulmine uğra-)	canına oku-	Şeşem onı jer- jebirine jete qarğap jatadı. (Sokpakyev 2014: 124).	Annem onun canına okuyup azarlayarak kargışlıyor.	bir kimseye büyük zarar vermek, azarlamak, berbat ve perişan etmek (TDK 2009).
jeti qarañğı tün (yedi karanlık gece)	kör karanlık / zifiri karanlık	Jeti qarañğı tünde sonşa jerden jan uşırıp jalğız kelgenimdi bilgende, janım, qalay qorıqpadıñ dep, eljirep bawırına bastı. (Sokpakyev 2014: 68).	Zifiri karanlık uzak yerden canım yanarak yalnız geldiğimi fark edince “Canım, nasıl korkmadın?” diye merhametle bağına bastı.	çok karanlık, zifiri karanlık (TDK 2009).
jibi bos (ipi boş)	ağzı açık ayran delisi	Ramazannıñ jibi bos, añqaw. (Sokpakyev 2014: 194).	Ramazan, ağzı açık ayran delisi.	yeni gördüğü her şeye şaşkınlıkla bakan, saf, bön (TDK 2009); salak salak dolaşan, gördüğü şeylere aptal bakan (Aksoy 1988: 539).
kewdesine nan	burnu havada	Burıñğı kewdesine	Eskiden burnu havada	çok kibirli, burnu

pis- (gövdesinde ekmek piş-)	ol-	nan pisken bay tuqımı endi ketpen-kürek arqalağan qara qurıq köptiñ birine aynaladı. (Sokpakyev 2014: 58)	olan, zengin torunu şimdi kolhozda herkes gibi elinde kürekle çalışır, sıradan birine döner.	havada (TDK 2009); herkese yukarıdan bakar, kibirli (Aksoy 1988: 665).
köz baylan- (göz bağlan-)	göz gözü görme-	Töñirek qarañğı tartıp, köz baylanıp qalğan. (Sokpakyev 2014: 244).	Etrafı karanlık bastı, göz gözü görmez oldu.	hiçbir şey gözükmemek, yoğun sis, duman, toz vb. sebeplerle hiçbir şey görülememek (TDK 2009).
köz ilespe- (göz yetişme-)	kaşla göz arasında	Qolıma ilingen bir tal kämپیтті köz ilespeytin jıldamdıqpen qaqqıp aldım da, men-dağı qonaqtarğa orın bosatqan bolıp, türegep kettim. (Sokpakyev 2014: 20).	Elime ilişen bir tane şekeri kaşla göz arasında aliverdim ve misafirlere yer vermiş gibi yerimden kalkıp gittim.	kimsenin sezmesine imkân vermeyecek kadar kısa bir zaman içinde, çok çabuk (TDK 2009); çok az bir zaman içinde (Aksoy 1988: 915).
köz jum-	hayata gözlerini yum-	Sen köz jumğalı mine eki jarım jil boptı. (Sokpakyev 2014: 266).	Sen hayata gözlerini yumalı iki buçuk sene geçti.	vefat etmek, ölmek (TDK 2009).
közden tasa bol- (gözden gizli ol-)	gözden kaybol-	Bir küni muğalimniñ qarası közden tasa bolıp, jol ayırıǵına jetken kezde, daǵdılı maydandasuw bastaladı. (Sokpakyev 2014: 29).	Bir gün öğretmenin görüntüsü gözden kaybolup yol ayırımına ulaştığımızda alışlagelen savaşımız başladı.	ortadan çekilmek veya görünmez olmak, kaybolmak (TDK 2009); görülmekte olan kişi, şey, görülmez olmak (Aksoy 1988: 808).
közderiniñ jası köl bol- (gözlerinin yaşu göl ol-)	göz yaşına boğul-	Şal da, Muqamediy de, äyelderi de, tipti kişkentay Sadıq ta mal emes, eñ bir ayawlı jaqın adamdarı ölgendey közderiniñ jası köl bolıp, eñirep jür. (Sokpakyev 2014: 17).	İhtiyar da, Mukamedi de eşleri de hatta küçük Sadık bile sanki ölen hayvan değil de çok yakınlarından biriymiş gibi göz yaşlarına boğularak ağlıyorlardı.	çok ağlamak (TDK 2009).
közge il- (közge as-)	adam yerine koy-	Meni adam eken dep, közge ilmeydi. (Sokpakyev 2014: 209).	Beni insan diye adam yerine koymadı.	adamdan saymak, varlığını kabul etmek (TDK 2009).
közge şuq- (közünü oy-)	gözüne sok-	Sağatbay onı közge şuqıp:	Sağatbay onun gözüne sokarak:	bir kimsenin görmediği veya

		- Mınanı qara, senen jası da, boyı da kişi. (Sokpakyev 2014: 83).	- Bak gördün mü, senden boyu da kısa yaşı da küçük.	bulamadığı bir şeyi, ona sert bir tavırla göstermek (TDK 2009); görmek istemediği şeyi zorla göstermek (Aksoy 1988: 820).
közge uyqı tıǵıl- (göze uyku saklan-)	uyku gözünden ak-	Közge uyqı tıǵılıp otırıp keşki tamaqtı işuwge şamamız äreñ keledi. (Sokpakyev 2014: 55).	Uyku gözümüzden aktığından akşam yemeğimizi zorla yeriz.	çok uykusu gelmek (TDK 2009); uykusu geldiği gözlerinin kapanır gibi olmasından anlaşılmaq (Aksoy 1988: 1085).
küyip-pis- (yanıp piş-)	meraktan çatla-	Wayımsız adam, küyip-piskendi bilmeydi, jaybaraqat. (Sokpakyev 2014: 72).	Kaygısız adam, meraktan çatlamayı bilmez, çok rahattır.	merakından çatlamak, çok meraklanmaq (TDK 2009).
miy aş- (beyin aç-)	kafası karış-	- Bala neme miy aşıp ketip jürmeşe? - dep, ol muğalimniñ betine şübälana qaradı. (Sokpakyev 2014: 22).	- Çocuğun kafası karışmaz mı, diyerek o öğretmenin yüzüne şüpheyle baktı.	önceki bilgi ve düşünceleri altüst olmak (TDK 2009).
ökpe öş- (akciğeri sön-)	soluk soluğa kal-	Men ökpem öşip qastarına keldim. (Sokpakyev 2014: 158).	Ben soluk soluğa kalarak yanlarına vardım.	nefes alamayacak duruma gelmek, çok yorulmaq (TDK 2009); koşa koşa, sık sık solumak (Aksoy 1988: 1041).
qabağı tüş- (göz kapağı düş-)	kaşlarını çat-	Äliman jeñgemniñ qabağı tüşip ketken. (Sokpakyev 2014: 169).	Aliman yengemin kaşları çatılmış.	kızmaq, öfkelenmek (TDK 2009); kaşlarını birbirine yaklaştırarak öfkesini belli etmek (Aksoy 1988: 915).
qanı qaş- (kanı kaç-)	rengi atmak (kaçmak, uçmak)	Közderi baqırayıp, qandarı qaşıp ketken. (Sokpakyev 2014: 234).	Gözleri kocaman olmuş, renkleri kaçmıştı.	korku, heyecan vb. sebeplerle benzi sararmak, solmak (TDK 2009); korku ya da üzüntüden benzi sararmak (Aksoy 1988: 1017).
qarañğı tart- (karanlık çek-)	karanlık bas-	Tönirek qarañğı tartıp, köz baylanıp	Etrafi karanlık bastı, göz gözü görmez	hava kararmak, bir anda zifiri karanlık

		qalğan. (Sokpakyayev 2014: 244).	oldu.	olmak (TDK 2009).
qolğa tüş- (ele düş-)	ele geç-	Qolğa tüsti degen osı! (Sokpakyayev 2014: 20).	Yakalanmak böyle bir şey!	yakalanmak (TDK 2009); elde edilmek (Aksoy 1988: 752).
qulağı eleñ et- (kulağı telaş et-)	dikkat kesil-	Mektep aşladı degen habarğa qulağım eleñ ete qaldım. (Sokpakyayev 2014: 20).	Okul açılacak haberine hemen dikkat kesildim.	bütün dikkatini bir şey üzerinde toplamak (TDK, 2009).
qulaq türip tñnda- (kulak sıvayıp dinle-)	cankulağı ile dinle-	Başqalar jayırlap qulaq türip tñndaydı. (Sokpakyayev 2014: 8).	Diğerleri toplanmış cankulağı ile dinliyorlar.	çok dikkatli dinlemek (TDK 2009); büyük bir dikkatle, iyi kavramaya çalışarak dinlemek (Aksoy 1988: 677).
quwanışı qoynına sıyma- (mutluluğu koynuna sığma-)	içi içine sığma-	Quwanışım qoynıma sıymay, üyrenip alğan äriptirdi şıymaylap jazuwmen bolam. (Sokpakyayev 2014: 14).	İçim içime sığmıyor, öğrendiğim harfleri karalayarak yazmaya başlayacağım.	rahatlamak, huzura ermek, sevinmek, neşelenmek, coşmak (TDK 2009); çok heyecanlanıp sevinmek (Aksoy 1988: 868).
silekeyi şubır- (salyası ak-)	ağzının suyu ak-	Awızğa bir kezderde jegen aq nandardıñ dâmi kelip, silekeyimiz şubıradı. (Sokpakyayev 2014: 84).	Aklımıza bir zamanlar yediğimiz beyaz ekmeğin tadı gelip, ağzımızın suyu akardı.	çok beğenip istemek, imrenmek (TDK 2009).
şaş al dese bas al- (saş al dese baş al-)	vur deyince öldür-	Muğalimniñ awzınan şıqqandı zañday körip, şaş al dese bas aluğa dayın, lıpıp turadı. (Sokpakyayev 2014: 31).	Öğretmenin ağzından çıkkanı kanun gibi görüp, vur deyince öldürmeye hazır vaziyetteydi.	işi aşırı abartarak yapmak, istenilen şeyi aşırıya kaçarak yapmak; sizden bir dileğimiz oldu, bunu zararlı olan bir aşırılıkla yapıyorsanız, biz böyle istememiştik (Aksoy 1988: 1097).
şır köbelek aynal- (kelebek gibi fir dön-)	fır dön-	Zırıldawıqşa şır köbelek aynaluw... (Sokpakyayev 2014: 57).	Fırıldayarak yine fır dönmek...	bir kimseye yaranmak veya yardım etmek için üstün çaba harcamak (TDK 2009).
tanawı jelp-jelp	nefes nefese	Salbırağan qaptaldı	Uzayan cebimi iki	soluğu tikanacak

et- (burnu nefes nefese kal-)	kal-	qos qoldap kötere ustap, tanawımız jelp-jelp etip, üyge keldik. (Sokpakyev 2014: 201).	elimle kaldırıp nefes nefese kalarak eve geldik.	gibi olmak (TDK 2009); koşarak ve sık sık soluyarak (Aksoy 1988: 975).
til sındır- (dil kar-)	dirsek çürüt-	Ömiri til sındırıp, oquw oqımaq tügil, oquwlıq deytin nârseni qolğa ustap kormegen düm qarañğı äkem üşin oquw – ol meniñ qolımnan kele qoyatın nârse emes. (Sokpakyev 2014: 21).	Hayatında dirsek çürütmemiş, eğitim almak, okumak şöyle dursun kitap denen şeyi dahi eline almamış kara cahil babam için, okumak benim becerebileceğim bir şey değil.	okumak, tahsil görmek, eğitim almak, okumak için yıllarca çalışmak, öğrenimde veya meslekte uzun yıllar geçirmek (TDK 2009).
töbesine jay tüs- (tepesine yıldırım düş-)	yıldırım çarpmışa dön-	Töbemen jay tüskendey boldı. (Sokpakyev 2014: 306).	Tepemden yıldırım çarpmışa döndüm.	hiç ummadığı bir durum karşısında vücudunu ter basamak, ürpermek, apansız kötü bir durum karşısında kalıp ne yapacağını bilememek (TDK 2009).
uyqısı şayday aşıl- (uykusu çay gibi açıl-)	uykusu açıl- (veya dağıl-)	Ne bolğanın men- dağı birden bildim, jas et jep toyınatın boldım-aw degen quwanıştı oydan uyqım şayday aşılıp ketti. (Sokpakyev 2014: 116).	Ne olacağımı ben hemen anladım, taze et yiyip doyacağım diye sevinçten uykum açılıverdi.	uykulu durumu geçmek (TDK 2009).
zäreñ qalma- (dehşet kalma-)	yüreği yerinden oyna-	Sen şın tışqan bolğanda artıñnan nağız şın mısıq quwıp kele jatqanday zäreñ qalmaydı. (Sokpakyev 2014: 26).	Sen gerçek (bir) fare olsan arkandan gerçek bir kedi kovalıyormuş gibi yüreğin yerinden oynar.	birdenbire heyecanlanmak veya çok korkmak (TDK 2009).
zaresi uş- (korkusu uç-)	ödü kop-	Meniñ zârem uşıp ketti. (Sokpakyev 2014: 100).	Benim ödüm koptu.	çok korkmak (TDK 2009); ansızın çok korkmak (Aksoy 1988: 992).
zâresi zâr tübine ket- (korkusu zehir dibine git-)	beti benzi at-	Ölmese ölmesin, zâresi zâr tübine ketip, qorıqtı. (Sokpakyev 2014: 234).	Ölmemiş ama beti benzi atarak çok korkmuştu.	herhangi bir sebeple kanı çekilip yüzü solmak, çok korkmak (TDK 2009);

korukudan,
heyecandan
birdenbire benzi
sarmak (Aksoy
1988: 635).

3. Türkiye Türkçesinde karşılığı bulunmayan deyimler.

Kazak Türkçesinde yer alan bazı deyimlerin Türkiye Türkçesinde deyim karşılığı bulunmamaktadır. Bu deyimler hedef dile aktarılırken sadece deyimden bildirdiği anlam dikkate alınır. Metnimizde tespit ettiğimiz bu tarz deyimler aşağıda dikkatlere sunulmuştur.

Deyim (Kazak Türkçesi) Kaynak Dil	Deyim (Türkiye Türkçesi) Hedef Dil	Deyimin Metinde Geçtiği Cümle	Cümlelerin Türkçe Karşılığı	Deyimin Anlamı
awız jalas- (ağız yala-)	–	Tura-bara ol ekewmizdiñ aramızda awız jalasuwdan göri şekisuwler köbirek bolatınñ äwelgi küni ol da, men de boljay almağan tärizdimiz. (Sokpakyayev 2014: 174).	Gün geçtikçe ikimiz de samimiyetten ziyade düşmanlaşacağımız günlerin olacağını o zamanlar o da, ben de hiç tahmin edemedik.	senli benli olma durumu, samimilik, samimi olma (Keñesbayev 2007: 41).
awzınıñ dâmin al- (ağzının tadını al-)	–	Bir tüyir, jartı tüyir tätti tabılsa, awzınıñ dâmin alıp, aq suwdı sonımen işedi. (Sokpakyayev 2014: 19).	Bir parça veya yarım parça tatlı bulsa iştahla yeyip ek olarak sadece su içer.	sevdiği yemeği iştahla yemek, iştaha gelmek (KDES 2021).
ayaq astı (ayak altı)	–	Söytsem, şeşem meni ayaq astınan joğaltıp alğan. (Sokpakyayev 2014: 7).	Oysa annem beni aniden kaybetmiş.	beklenmedik bir şekilde, birdenbire, ansızın, aniden (Keñesbayev 2007: 45).
bilmeytini bit astında (bilmedikleri bit altında)	–	On eki, on üç jasar bala bolıp tursam da, meniñ bilmeytinin biyt astında. (Sokpakyayev 2014: 209).	On iki, on üç yaşında bir çocuk olsam da benim bilmediğim hiçbir şey yoktu.	bilmediği bir şey olmamak, her şeyi bilmek (KDES 2021).
bir şıbıqpen ayda- (bir sopyayla kovalay-)	–	Arba qamşıday şartıldap, ol endi bizdi bir şıbıqpen aydaytın boldı. (Sokpakyayev 2014: 31).	At arabasının kamçısı gibi şaklatıp istediğini bize zorla yaptırmaya çalışıyordu.	tehdit etmek, kontrol altında tutmak, söylediklerini zorla yaptırmak (Keñesbayev 2007: 77).

egiz qozıday (<i>ikiz kuzu gibi</i>)	–	Egiz qozıday Ramazan ekewmiz tağı da birgemiz. (Sokpakyev 2014: 301).	İki kafadar, sıkı fıki dost olan Ramazan ile ikimiz yine birlikteydik.	her şeyi aynı, her şeyi ortak olan, iki kafadar, sıkı fıki dost (Keñesbayev 2007: 88).
eki keştiñ arasında (<i>iki akşam arasında</i>)	–	Eki keştiñ arasında qayda baradı? (Sokpakyev 2014: 115).	Akşamüstü alacakaranlıkta nereye gidecek?	akşamüstü, alaca karanlık, yarım karanlık, akşam karanlığı (Keñesbayev 2007: 89).
eki ökpesin qolına al- (<i>iki akciğerini ellerine al-</i>)	–	Eki ökpemdi qolıma alıp, uşıp kelem. (Sokpakyev 2014: 81).	Çok hızlı koşup uçarak geliyorum.	çok hızlı koşmak, son sürat, nefes nefese kalmak (Keñesbayev 2007: 89).
iş tarlık (<i>iç darlık</i>)	–	Ağayınıñ iş tarlığı qalmaydı. (Sokpakyev 2014: 95).	Akrabaların kıskançlığı bitmez.	haset etmek, kıskanmak, kıskançlık etmek (Keñesbayev 2007: 324).
iyi jumsaq (<i>huyu yumuşak</i>)	–	Äjem könbis, äri iyi jumsaq. (Sokpakyev 2014: 10).	Anneannem sakin hem de yumuşak huylu (biryidi).	yumuşak huylu, saf, uysal (Keñesbayev 2007: 134).
jek kör- (<i>nefretle bak-</i>)	–	Men Jılıqıbaydı tajalday jek körüwşi edim. (Sokpakyev 2014: 55).	Ben Jilkıbay’dan çok nefret ederdim.	nefret etmek, birine veya bir şeye karşı nefret duygusuyla dolu olmak (KDES 2021).
jer qapqan (<i>yer çak-</i>)	–	Ömirbek jer qapqanın biraq biledi. (Sokpakyev 2014: 129).	Ömirbek kandırıldığını o zaman anlar.	kandırılmak, aldatılmak (Keñesbayev 2007: 112).
jipsiz baylan- (<i>ipsiz bağlan-</i>)	–	Sonda da dastarqan basınan turıp kete almay, jipsiz baylanıp oturmın... (Sokpakyev 2014: 19).	Yine de sofraya başından kalkmadan isteksizce bağlanmış gibi oturuyorum...	oturduğu yerde zorla kalmak, istemeden durmak (Keñesbayev 2007: 125).
keñ öñeş (<i>geniş boğaz</i>)	–	Äkem İdris keñ öñeş, qoymağay adam. (Sokpakyev 2014: 19).	Babam İdris açgözlü, tamahkâr kişi.	açgözlü, mala, yiyeyeğe ve içeyeğe doymak bilmeyen, gözü aç, tamahkâr, hırslı (Keñesbayev 2007: 150).
közi jet- (<i>gözü ulaş-</i>)	–	Şeşemniñ öletinine meniñ de közim jete bastadı. (Sokpakyev 2014:	Annemin öleceğini ben de anlamaya başladım.	anlamak, gerçeğin farkına varmak (Keñesbayev 2007: 145).

közün joy- (gözünü yok et-)	–	134). Bäzekeñ meniñ közimdi awıldan joyğalı otr. (Sokpakyayev 2014: 214).	Bazil beni köyden kovmaya niyetli.	kovmak, uzaklaştırmak, yok etmek (KDES 2021).
mañdayğa sıyma- (alnına sığma-)	–	Qayran demey qayteyin, bizdiñ sorlı bop jaralğan mañdayımızğa ol da sıymadı... (Sokpakyayev 2014: 146).	Hepimiz hayran idik ama ne yazık ki bizim talihsiz alnımıza o da sığmadı (elimize geçmedi)...	nasip olmamak, ele geçmemek (Keñesbayev 2007: 114).
mayın tamızıp ayt- (yağını damıtıp söyle-)	–	Ertesinde Joldıbayğa oqığan äñgimelerimniñ waqıyğasın birinen soñ birin mayın tamızıp aytıp berdim. (Sokpakyayev 2014: 277).	Ertesi gün Joldıbay'a okuduğum hikâyelerimin olay örgüsünü sırasıyla güzelce anlatıverdim.	etkileyici konuşmak, güzelce anlatmak, tane tane izah etmek (Keñesbayev 2007: 213).
qadalğan jerden qan al- (saplanan yerden kan al-)	–	Bular Şıqabaydñ Tursınbayı, Uwälibaydñ Äbegi, Özbektin Äripbayı sekildi kileñ qadalğan jerinen qan almay tnbaytın kökjaldar edi. (Sokpakyayev 2014: 159).	Bunlar Şıkabay'ın Tursunbay'ı, Ualibay'ın Abeg'ı, Özibek'in Aripbay'ı gibi hep istediğini yaptırmadan bırakmayan kurtlardı.	istediğini yaptırmadan bırakmamak, zorla yaptırmak (Keñesbayev 2007: 168).
qoy üstüne boztorğay jumırtqala- (koyunun üstünde çalığışu yumurtla-)	–	Onday kezde ol "qoy üstüne boztorğay jumırtqalağan" burınğı raqat zamandı añsaydı. (Sokpakyayev 2014: 60).	O sıralarda huzur ve barışın hâkim olduğı eski rahat zamanı arar.	huzur ve barışın yerleşmesi, rahata ermek, huzura kavuşmak (Keñesbayev 2007: 118).
quday kör- (Tanrı gibi gör)	–	Ökil bop kelgen adamdı quday köredi. (Sokpakyayev 2014: 16).	Vekil olarak gelen kişiyi Tanrı gibi görüyorlar.	Tanrı gibi görmek, tapmak, tapınmak (KDES 2021).
süttey uyı- (süt gibi mayalan-)	–	Sezingiş jüregim esikten attap kirgen bette-aq üy işin ala quyn kezip ötkenin, ağa, jeñgemniñ arasındağı äwelgi süttey uyığan tatuwlıqtan tük qalmağanın birden	Hassas kalbim, kapıdan girince evin içinde fırtınalar koptuğunu, abimle yengemin arasında eski kaynaşmadan, eski birlikten bir şey kalmadığını hemen hissetti.	kaynaşmak, beraber olmak, birlik içinde olmak (Keñesbayev 2007: 264).

til jetpe- (dil yetme-)	–	bayqadı. (Sokpakyev 2014: 168). Osı bir men üşin til jetpes awır kezeñdi men onıñ şıraǵı jalp etip söngen şaǵın közben körıp, şıday alar emespin. (Sokpakyev 2014: 137).	Benim için böyle anlatmaya gücümün yetmediǵi ağır bir dönemi, onun aniden sönen ışığını görüp seyretmeye dayanmam.	ifade edememek, kelimelerle anlatamamak, dil kifayetsiz kalmak (Keñesbayev 2007: 294).
tört közi tügel (dört gözü tam)	–	Tör üyde siz edenge töselgen qurım kiyizdiñ üstinde tört közimiz tügel azanǵı şayımızdı işip otırmız. (Sokpakyev 2014: 18).	Misafir odasında nemli zemine döşenen yıpranmış keçenin üstünde ailece hep birlikte sabah çayımızı içiyoruz.	hep beraber olmak, bir araya gelmek, birlikte olmak, birlik olmak (Keñesbayev 2007: 283).

4. Biçimce aynı anlamca farklı olan deyimler. (Tuzak deyimler).

Deyim (Kazakça) Kaynak Dil	Anlamsal Karşılık (Türkçe) Hedef Dil	Deyimin Metinde Geçtiği Cümle	Cümlelerin Türkçe Karşılığı	Deyimin Tuzak Anlamı
köz tiǵ-	dikkatle bakmak, bir şeye sürekli olarak bakmak	Uw-şuw birdeñe estilmes pe eken degendey özimizdiñ üy jaqqa eleñdep köz tigemin. (Sokpakyev 2014: 136).	Gürültü var mı yok mu diye kendi evimizin tarafına heyecanla dikkatle bakıyorum.	<i>göz dik-</i> bir şeyi ele geçirmek isteǵine kapılmak (TDK 2009).
köz jum-	vefat etmek, ölmek, hayata gözlerini yummak	Sen köz jumǵalı mine eki jarım jıl boptı. (Sokpakyev 2014: 266).	Sen hayata gözlerinizi yumalı iki buçuk sene geçti.	<i>göz yum-</i> görmezlikten gelmek, hoş görmek, baǵışlamak (TDK 2009).
qol tiyme-	boş vakti olmamak boş vakti kalmamak	Sabaqtan tıs waqıtta oyın-sawıq üyirmesi, qabırǵa gazetin şıǵaruw t.t. qol tiymeydi. (Sokpakyev 2014: 161).	Ders dışında eğlence etkinliǵi, duvar gazetesi çıkarma vb., boş vakit kalmaz.	<i>el deǵme-</i> kullanılmamak; dokunulmamak; saflıǵı bozulmamak. (TDK 2009).

Sonuç

Her dil, tarih, gelenekler, sosyal yaşam, halkın psikolojisi ve kültürü ile bağlantılı olan deyimlerle zengindir. Bütün dillerin edebî eserlerinde deyimler sıklıkla kullanılır ve çeviri sırasında en büyük zorluğu oluştururlar. Deyimlerin çevirisi karakterlerine ve özelliklerine bağlı olarak farklı şekillerde yapılır.

Bu makalede, Kazak Çocuk Edebiyatı'nın klasik yazarlarından biri olan Berdibek Sokpakybayev'in *Balalık Şakka Sayahat / Çocukluk Dönemine Yolculuk* adlı eseri incelenmiş ve doksan dokuz adet Kazak Türkçesine ait deyim tespit edilmiştir. Tespit edilen Kazak Türkçesine ait deyimlerin Türkiye Türkçesindeki karşılıkları verilirken dört farklı hususun varlığı ortaya çıkarılmış ve aktarmada bunlar göz önünde bulundurulmuştur:

1. İki lehçede de aynı anlam ve aynı biçime sahip olan deyimler: (5 adet);
2. Anlamı ortak fakat biçimi/şekli farklı olan deyimler: (67 adet);
3. Türkiye Türkçesinde karşılığı bulunmayan deyimler: (24 adet);
4. Biçimce aynı anlamca farklı olan deyimler. (Tuzak deyimler): (3 adet).

Yukarıdaki liste incelendiğinde tespit edilen doksan dokuz deyimden yetmiş ikisinin her iki lehçede de biçimce veya anlamca ortak olduğu görülür. Bu durum Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesinin anlam dünyası yönüyle birbirleriyle örtüştüklerinin ve dil içi mantık örgülerinin büyük oranda benzeştiğinin kanıtıdır. Geriye kalan yirmi yedi deyimden Türkiye Türkçesi karşılığı tespit edilemese de bu deyimlerin anlamsal karşılıklarının farklı kelime ve mecazlarla karşılanabildiği gözlemlenmiştir. Ancak aktarmayı yapan kişinin her iki lehçenin anlam inceliklerine nüfuz edebilmesi ve değişmeceli ifadelerle yalancı eş değerliklere dikkat etmesi önemlidir.

Kaynaklar

- Aksoy, Ömer Asım. (1988). *Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Atmaca, Emine. (2009). “Kazak Türkçesinde “Göz” Organ İsmiyle Kurulmuş Deyimlerin Yapı ve Anlam Özellikleri”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, sayı IX/2, 19-35.
- Balakayev, Mäwle vd. (2005). *Kazak Tiliniñ Stilistikası*. Almatı: Däwir.
- Bolatova, Güljawhar. (2012) “Abay Psikopoetik Sisteminde Deyimler Ve Deyimsel İfadeler Ve Rusçaya Çevirilerinin Özellikleri”. *Abay Enstitüsü*, 4-9.
- Doğanay, Ali. (1971). *Türkçe Deyimler Sözlüğü*. Ankara: Ankara EGE Matbaası.
- Elçin, Şükrü. (1993). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Emir, Sabahattin. (1977). *Örnekleriyle Açıklamalı Deyimler Sözlüğü*. İstanbul.
- Keñesbayev, İsmet. (1977). *Kazak Tiliniñ Frazelogiyalık Sözdigi*. Almatı: Kazak SSR-niñ Gılım Baspası.
- Keñesbayev, İsmet. (2007). *Frazelogiyalık Sözdik*. Almatı: Arıs Baspası.
- Kenzhalin, Kuanışbek. (2012). *Kazak ve Türkiye Türkçesinde Deyimlerin Karşılaştırmalı İncelenmesi*. Ege Üniversitesi, Yayımlanmış Doktora Tezi. İzmir.
- Kazak Dilinin Evrensel Sözlüğü (KDES). (2021) <https://kitap.kz>
- Korkmaz, Zeynep. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Suleymanova, Gulnara. (2017). “Türkçe Deyimleri Rusçaya Çevirme Problemleri ve Stratejileri”. *Belleten Dergisi*, 201-216.
- Sokpakyayev, Berdibek. (2014). *Balalık Şakka Sayahat (Çocukluk Dönemine Yolculuk)*. Almatı: An Arıs Yayınları.
- Şanskıy, Nikolay. (1969). *Frazelogiya Sovremennogo Russkogo Yazıka*. Moskva: Vısshaya şkola.
- TDK. (2009). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, TDK (<https://sozluk.gov.tr>)
- Tomanov, Marhabat. (2005). *Qazaq Tiliniñ Stilistikası*. Almatı: Däwir.
- Türkçe Sözlük. (2005). Ankara: TDK Yayınları.
- Vinogradov, Victor. (1967). *Problemi Literaturnih Yazıkov i Zakonomernostey İh Obrazovaniya i Razvitiya*. Moskva: Vısshaya Şkola.